

Tempfli József nagyváradi megyéspüspökkel

MOHAY TAMÁS

*Ebben az évben ünne-
pelték meg egész Erdély-
ben és többfelé Magyar-
országon is a szentéletű
és hitvalló püspök, Már-
ton Áron születésének
századik évfordulóját.
Az ő emlékét idézve kér-
dezem: Hogyan tekint rá
vissza Püspök Úr?*

Nemrég (1996 augusztusában) volt Csíkszentdomokoson a Márton Áron emlékünnepség, ahol dr. Jakubinyi György érsek úrral és Bálint Lajos érsek úrral, a korábbi gyulafehérvári püspökkel együtt miséztünk, és engem kértek meg, hogy a szentbeszédben méltas- sam a püspök úr életét és működését. Nem könnyű ez, mert annyi mindent leírtak már róla, és azt kár lenne ismételni. Ott igyekeztem öt pontban összeszedni, amit gondolok.

Az első, hogy Márton Áron a jó elitjéhez tartozott, példamuta- tóan jó ember volt. Egyszer régen olvastam egy cikket a La Croix című lapban, Pierre L'Ermite írta. Azt fejtegette történelmi példák- kal, hogy az elit nagyon is létező valami, amire nagy szükség van. Létezik elitje a jónak, a jó elitje, és létezik a gonosz- nak is, a gonosz elitje, és ez a kettő harcban áll egymással. Felhozta példának Szent Pált, aki törekeny ember volt, de hite, buzgósága és a három apos- toli útja, térítőmunkája révén a jó elitjéhez tartozott, és a hatalmas római birodalomnak képletesen mondva a gyökerére tudta tenni a fejszéjét. Még sok más példát is lehetne hozni, a mi vidékünk- re gondolva például Szent Lászlóét. Hasonlóképpen van elitje a go- nosznak is: ő Nérót említi például a római császárok közül, de ide tartozik az újabb időkből Hitler, Sztálin, Ceaușescu is. Megállapítja, hogy a történelem aszerint halad boldogabb vagy rosszabb idők felé, hogy kik tudják magukhoz ragadni a hatalmat, a jóság vagy a gonoszság elitje. Nagyon megmaradt bennem ez az írás, mert azzal zárul, hogy mindenki komolyan nézzen saját magába, hogy hova is tartozik. Ha talán a gonosz elitjéhez tartozna, akkor igyekezzék megváltozni, és megtérni a jó elitjéhez. Ha pedig a jó elitjéhez tar- tozik, akkor figyelmesen nézzen körül, és ahol a gonosz elitjéhez tartozókat lát, ott ne habozzék, hanem igyekezzék figyelmeztetni őket. Ha szükséges, le is kell taszítani őket, mert inkább egy vesszen el a gonosz elitjéből, mint sokan a jóból. Márton Áron is a

jónak ehhez az elitjéhez tartozott. Olyan sokszínűek a jellemvonásai, hogy nagyon hosszan kellene és lehetne róla beszélni. Én hat évig voltam a tanítványa, és négy évig a könyvkezelője, tehát sokáig nagyon közlőrl láthattam, közeli kapcsolatban voltam vele.

A másik jellemvonása az volt, hogy részrehajlás nélkül a szíven viselte nagyon sokak gondja-baját, a cigányokét, a szlovákokét, a románokét is, ha kellett, és felemelte a szavát a reformátusok vagy a zsidók védelmében is, nem törődve azzal, hogy sokak rosszallását kiváltja vele. Volt egy pár év, amikor Fiedler István püspök lemondása után ő adminisztrálta a váradi egyházmegyét is (1939-42-ben — MT). Gyulafehérvárról elutazott Nagyváradra, két-három napig ott ült, és intézte az ügyeket. Ilyenkor a titkárával együtt ültek egy szobában, és mindig sokan felkeresték. A titkárnál jelentkeztek az emberek, ő ült az egyik asztalnál, a püspök úr a másikonál. A titkár igyekezett kissé szűrni az embereket, mondta nekik, hogy ha nem annyira fontos ügyben keresik, akkor inkább írjanak, és majd annak rendje-módja szerint válaszolnak nekik. Egy alkalommal volt valaki, aki valami jelentéktelen ügyben kereste a püspököt, és a titkár azt mondta neki, hogy ezzel kár a püspök atyát terhelni. Az az ember viszont kötötte az ebet a karóhoz, nem hagyta magát elküldeni, és hangoskodni kezdett. A püspök úr felfigyelt a megemelt hangra, és megkérdezte, titkár úr, mi az? Az azt mondta neki, hogy ez az ember valami jelentéktelen kis ügyben keresi a püspök urat, inkább jobb lenne, ha nem zavarná. Akkor a püspök azt mondta neki: titkár úr, jegyezze meg, hogy a kis emberek kis ügyei nekik vannak olyan fontosak, mint nekünk az országosak. És meghallgatta azt az embert.

A harmadik jellemvonása, hogy a püspök úr példaadó életet élt. Nagyon érdekes, hogy egy kisgyerek is tudhat példát adni. Én nem tudok könyvből vett példákat mondani, jobb szeretem a mai életből venni a példákat. Volt egyszer egy sebészorvos Váradon, református, ő mondta el, hogy egy négy és fél éves gyerek térítette vissza a hitre. Behoztak egyszer a kórházba egy fiút, akinek perforált a vakbele. Éjszaka volt, álmából keltették a főorvost, pizsamában ült be a kocsiba, és ment a kórházba. Minden perc számított, úgyhogy azonnal elrendelte a műtét előkészítését. Amikor nekikészültek az altatásnak, akkor meghallotta ezt az a négy és fél éves kisfiú, felült, és azt mondta, hogy ő mindig úgy alszik el, hogy előtte imádkozik. Felült, történetesen katolikus volt, keresztet vetett, és elmondta a Miatyánkot. Visszafeküdt, elaltatták, és a műtét fényesen sikerült. Attól kezdve ez az orvos sem feküdt le aludni soha úgy, hogy előtte ne imádkozott volna. A halála előtt mondta el nekem, hogy szégyen, de ő akkor már

huszonkét éve nem imádkozott, teljesen leszámolt Istennel — de ez a kisgyerek ott a műtőasztalon visszaadta neki a hitét.

Hogy egy nagyon jellemzőt mondjak Márton Áronról, minden hónapban hívott, és érdeklődött, hogy milyen a viszony a teológiai tanárok és a növendékek között. Nincs-e feszültség? Lett volna ezer gondja a nagy egyházmegyében, de ezzel is törődött. És ilyenkor lehetett őszintén beszélni, négy szemközt, és azzal nem élt vissza.

A negyedik a püspöki jelmondata, „non recuso laborem”: azt jelenti, nem futamodom meg a munkától, szabad fordításban azt, hogy nem háritom el a munkát. 1957-ben olvastam egy könyvet egy orosz szerzőtől, Makariktól a követelés tanáról. Én eredetiben olvastam, nem tudom, lefordították-e magyarra. Arról szólt, hogy az emberektől mindig követelni kell, mindig többet, mindig jobbat, akármilyen sokat, vagy akármilyen jól csinálják. Csak így tartható fenn a teljesítményük, és nem szabad elismerni, hogy valamit jól csináltak, mert akkor leállnak a fejlődésben, és az egyenértékű a teljesítménycsökkenéssel. Erre alapult a normarendszer, a sztahanovista mozgalom, az egész szovjet rendszer gazdasági felépítése. Ez a szerző csak abban tévedett, hogy követelni nem másoktól kell, hanem saját magamtól. Mert nem vagyunk egyformák, és nem mindenkiről tudhatjuk, hogy kinek milyen fizikai állóképességet, lelki és szellemi erőt adott az Úristen. Esetleg tönkretesszük, ha többet követelünk, mint amire képes. Saját magunktól kell követelni: nézzek magamba, mit adott nekem az Isten, és ha nem ellenőrzik is, az Isten számon fogja kérni tőlem, hogy azt mindenkinek a javára kamatoztattam-e. Márton Áron mindig vállalta a munkát, nem tért ki előle, és ezzel is példát adott mindenkinek, aki ismerte.

Az ötödik jellemvonása az volt, hogy mert kiállni a magyarság és az egyház jogaiért, igazi jellem volt. Amikor kiengedték a börtönből, akkor Groza Péter volt a miniszterelnök, és Gheorgiu-Dej a pártfőtitkár. Groza Péterék igyekeztek rávenni a püspököt engedelményekre. Többek között azt akarták, hogy külön nemzeti egyház legyen: mindig az volt a törekvésük, hogy külföldről, Rómától elszakítsanak minket, hogy legyen egy romániai katolikus egyház. Adjunk be egy statútumot, külön alkossunk magunknak, holott nekünk van a Codex Juris Canonici, az egyházi törvénykönyv: mi nem tudunk külön statútumot beadni. Azért abban a rendszerben a többi egyház államilag elismert volt, a miénk nem, csak megtúrt egyház volt. Márton Áron viszont nem hagyta magát, hajthatatlan volt. Akkor feladták, és Groza Péter azt mondta,

makacs ember, de jellem, és mi fejet hajtunk előtte. Kiengedték, egy ideig szabad volt, de aztán háziőrizetben tartották.

Tompa Lászlónak van egy érdekes, kedves verse, az a címe, hogy *Hófűrösztés*. Ebben leírja a székely nép harcát, beszél két fiúról, ez jelképezi az erdélyi magyar nemzetet, az egyik Imre, a másik Áron. Azt mondja róluk: itt fognak állni örökké, hogy Imre szorítja, Áron pedig nem hagyja magát. Tehát az egyik szorítja, küzd az ő jogaiért, a másik testvér pedig nem hagyja magát. Mi is szorítjuk, hogy mindezeket megkapjuk, a másik rész pedig nem hagyja magát. Szorítjuk, és nem hagyjuk magunkat. Ezt Tompa László tulajdonképpen Tamási Áronról írta, de Márton Áronra is illik. Márton Áron is azok közé tartozott, aki szorította, és nem hagyta magát.

Püspök Úr fiatal korában, teológusként és fiatal papként volt sokat Márton Áron közelében. Püspökként milyen példát jelent Márton Áron? Amikor ugyancsak az egyházkommányzat feladatai nehezdednek a vállára, hogyan látja a saját maga számára az ő példáját?

Márton Áron, amikor csak tehetett, mindig kiállt az erdélyi egyház és magyar kisebbség érdekében. Hogyan látja manapság az ezekkel kapcsolatos szorító gondokat Püspök Úr?

Azt veszem észre, hogy ez a példa egyre gazdagodik, hogy amit akkor láttam benne, azt most még inkább megértem. Sokszor van, hogy valamilyen probléma, nehéz helyzet merül fel, és akkor elsőként mindig megkérdem az Úristent, hogy most mit tenne a helyemben. És másodjára mindig megkérdem magamtól, Márton Áron most mit tenne a helyemben. És mindig megszólal a hangja.

Ez a kettő nem választható el egymástól. Az egyházak és a magyarság gondjai szinte azonosak. Ezért van az, hogy kezdettől fogva a nyolc magyar püspök együtt lép fel, együtt a négy történelmi magyar egyház, a három protestáns és a katolikus. Havonta, hatheten- te összegyűlünk, megtárgyalni az aktuális dolgokat. 1990-ben rögtön, közös elhatározással és egyetértéssel mind a 15 romániai egyház, a muszlimokat is beleértve, együttesen kidolgoztunk egy kultusztörvény-tervezetet, amiben mindnyájan egyetértettünk. Az rögzítette az egyházi iskolák kérdését, az ingatlanvisszaadásokat stb. Azóta ezt még csak nem is tárgyalta a parlament.*

A romániai magyarságnak 27 képviselője van a szenátusban vagy a képviselőházban. A választások után mind a 27-et meg-

* Megjelent: Podhrádszky László: *Egyházaink kisebbségben — A romániai magyar egyházak küzdelme a forradalom után* című cikke függelékéeként, Hittel, Erdélyi Szemle 1994. január-február, 126-132. — MT.)

hívtuk, és senki nem utasította el a meghívást. A kolozsvári Szent-Mihály templomban — mert mégis csak az az erdélyi katolikusok központja, hiába van Gyulafehérváron az érsekség, templom — nagy tömeg előtt a négy történelmi magyar egyház püspökei eskettük fel őket, hogy mindig a magyarság és az egyházak érdekeit képviselik, és ha úgy látják az emberek, hogy ezt nem teljesítik, akkor minden további nélkül visszahívhatók lesznek. Nagy tömeg előtt mindenki vállalta ezt az esküt.

Égető gond, hogy nincsen megoldva az egyházi ingatlanvisszaadás kérdése. Itt hangsúlyozzuk, hogy nem a püspöknek, és nem a papoknak van szükségük ezekre, hanem a mi népünknek és a mi intézményeinknek. Nekünk nem csak püspöki palotánk volt: kórházaink voltak, iskoláink voltak, öregházaink voltak, ahol az elhagyott öregeket ápoltuk, gyermekházak, ahol a kitett vagy árva gyermekeket neveltük, kultúrházaink voltak, hogy kiterjedtebb tevékenységet folytathassunk, amit elvár tőlünk a mi népünk. Mindehhez szükséges a keret, a keretet pedig az épületek biztosítják, hiszen a mostani gazdasági nyomorúságunkban nincs alkalmunk és lehetőségünk arra, hogy épületeket emeljünk. De miért is emeljünk, ha az, amit egykor saját erőből felépítettünk, a mi tulajdonunk, amit egyelőre az állam használ, de ami visszajárna.

A következő kérésünk és követelésünk az egyházi iskolák működésének engedélyezése és a működési feltételek biztosítása az állami iskolákkal megegyező szabályok szerint. Itt azt kell megemlítenem, hogy ami most van akár protestánsoknak, értve itt a Lorántffy, vagy a Szent László Líceumot vagy gimnáziumot, azok nem felekezeti iskolák, hanem az állami iskolastruktúrának egyik része, a felsorolásban a 14. pontja, amelyekben teljesen az állam dirigál, hogy kik mit tanítsanak. Márpedig Erdélyben a felekezetnek és a magyarságnak a sorsa szorosan összefonódik. Félévezredes tapasztalatunk van ebben, és történelmi tény, hogy az egyházi iskolák tudásban, neveltségben mindig magasabbrendű fiatalságot bocsátottak ki az életbe, mint az állami iskolák. Továbbá elvárjuk a magyar nyelvű oktatás és vizsgázás lehetőségét valamennyi iskolatípusban a legalacsonyabbtól a legmagasabb szintig. Például szakiskolák Romániában, Erdélyben is, csak román nyelven léteznek, épp azért küzdünk együtt a protestáns egyházakkal, Tőkés püspök úrral is, hogy magyar nyelvű szakiskolát létesítsünk, mert enélkül a magyar gyermekek alulmaradnak, kevesen jutnak be a szakiskolákba.

Saját püspöki működése során, az egyházmegyében hogyan találkozott ezekkel a nehézségekkel, és hogyan tud megküzdni velük?

Amikor kineveztek és felszenteltek, akkor hónapokig nem volt hova költöznöm, nem volt egy épület sem, ahova mehettem volna a plébániámról, ahol addig voltam, és ahova beköltözött a következő plébános. Én voltam az egyetlen, aki pert indítottam a román állam ellen: a kanonoksor visszaadásáért pereltem, és noha nagyon elhúzódott, megnyertem. Vissza kellett, hogy adják. Ám akkor sem ürítették ki, a rendőrségnek kellett volna kilakoltatnia a bent levő üzeme-
meket, lakókat, de nem mozdultak meg. Akkor teherautókat béreltem, jött húsz ember, azokkal lakoltattuk ki erővel a bent levőket. Ilyesmire kényszerültem püspök létemre, de meg kellett tennem, mert az erőszakkal fel kell venni a küzdelmet.

Visszaszereztünk eddig húsz holdat az egykori földekből a szentjobbi apátságna-
k; a püspökség az egykor 41 ezer holdas birtokából viszont semmit sem kapott vissza. Nagyváradon a vincés nővéreknek Várad hegyalján szőlőjük volt, benne házzal, amit nem adtak vissza arra hivatkozva, hogy még nincs kultusz törvény. Ugyanakkor az ortodox román nővéreknek odaadták, akik már bekerítették és építkeznek rajta. A volt tulajdonosok tehát nem kaphatták vissza, viszont másoknak odaadták a mi javainkat. A szentjobbi apáti címet mint püspök nem kellett volna már megtartsam, nincsen értelme. Egyedül azért tartottam meg, hogy kettős minőségemben jobban tudjak harcolni a javainkért, mert az nemcsak címzetes apátság volt, hanem tényleges birtokkal, épületekkel, amelyekre szükség volna. A városban a Caritas, amely külön jogi személy, naponta két kis teherautóval 150 embernek visz ebédet, öregeknek, szegényeknek, de azzal még nincs elintézve minden, mert az embereknek még nincs reggelije, nincs vacsorája, még nincs aki takarít, aki tüzet rak. Kellene kórház, öregház, ahova be lehet hozni őket, ápolni, mert 150 helyre nem lehet naponta többször elmenni.

1995-ben ünnepeltük Váradon Szent László király halálának kilencszázadik évfordulóját. Addigra a változás óta eltelt már öt év, és még semmit sem kaptunk vissza; Bukarestben volt még például egy értékes monstrancia, amely Bécsben a 18. század közepén készült; ebben nagyon sok értékes drágakő volt, úgyhogy sok milliót ért. A Szent László-herma szerencsére úgy el volt dugva, hogy nem találták meg. Akkor elhatároztam, hogy ezt a monstranciát most vissza kell szerezni. Felutaztam Bukarestbe, beöltöztem teljes püspöki ornátusba, és azt mondtam a kultuszminiszteriumban, hogy addig én most innen el nem megyek, amíg a kezembe vissza nem adják. Nem azért öltöztem így fel, mert hivalkodni akarok, hanem azért, mert tudom, hogy bármikor kidobhatnak, és ha ez megtörténik, akkor az utcán az emberek tudják

meg, hogy egy püspököt dobtak ki. Másfél napig vártam, és akkor visszaadták. De mást akkor sem adtak vissza, még rengeteg minden ott van: anyakönyveink, irattárunk, más kultusz tárgyak, képek, bútorok.

Milyen hátszóra tud támaszkodni, kik és hogyan segítenek?

A nuncius úr 1990-ben, a kinevezésem előtt sorra hívta be a papokat, harmincat egymás után, reggel nyolctól délután négyig, hogy a véleményüket megkérdezze, miközben egy kávé sem fogadott el. Amikor aztán már megvolt a kinevezésem, akkor elmondta, persze nevek nélkül, hogy az emberben akaratlanul se keletkezzék rossz viszony, hogy a harmincból huszonketten voltak mellettem, a többi nyolc megoszlott a másik három elképzelt jelölt között.

Az egyházmegyében most 63 pap van, és 27-en vannak a szemináriumban. Évtizedekig nem engedték be a szemináriumba a jelentkezőket, hiába lettek volna, numerus clausus volt. Az egyik évben engedtek egyet, a másikban kettőt. Most hat év után kifizűtt az első végzős évfolyam az újak közül, eddig szenteltem hármat, még lesz talán három. Ezekkel a legfontosabb helyeket betöltöm, beteg, idős papjainkat kicserélhetjük fiatal erővel. Kevés a pap, van, hogy egy pap négy helyen is misézik egy vasárnap.

Beengedtük a világi lapokat a kanonokorra, hogy ott nyugodt körülmények között dolgozhassanak, ne legyenek állandó állami nyomás és ellenőrzés alatt. Fizetnek bért, békében dolgozhatnak.

Milyen szerzetesrendek léteznek Váradon, vannak-e ferencesek?

Ferencesek II. József óta nincsenek Váradon. Kapucinusok voltak, de azok kihaltak. Elmondtam a magyarországi kapucinusoknak, hogy rendbehoztuk a templomot, a rendházat, teljesen rendben van most mind a kettő, jöjjenek, és települjenek le újból. Egyelőre még nem indultak el. Két premontrei papunk van, lazarista papunk egy. A női szerzetesek közül legtöbben a vincések vannak, a jelöltekkel együtt több, mint ötvenen. Két ferences nővérünk van, két orsolyita.

Mennyire tudnak együttműködni, egységet alkotni a többi katolikus püspökkel Romániában?

Együtt vagyunk a püspöki karban a magyarok, románok Iaşiból és Bukarestből, meg a görög katolikusok. Ez nem szerencsés, legtöbbet a görögök ügyeit tárgyaljuk, és sokszor nekünk külön is össze kell jönnünk, hogy meg tudjuk beszélni a dolgainkat. A Szentszék viszont példának hozza fel sokfelé, hogy Romániában milyen békésen együtt dolgoznak a görögök a rómaiakkal, magyarok a románokkal. Másképpen van Svájcban, ahol nincs egységes, az egész országra kiterjedő püspöki kar, hanem mindegyik közösségnek megvan a sajátja. Nálunk vannak püspökök, kik olykor óvatosabbak, és ha közéleti szerepvállalásra kerülhetne a sor, sokan azzal utasítják el, hogy ez politikai kérdés, amibe ők nem akarják magukat beleártani. Pedig nekem az a véleményem, hogy ha el akarunk

bármit érni, akkor az érdekeink és a jogaink védelmében fel kell lépnünk. Mi mint egyház nem is terjeszthetünk elő hivatalosan dolgokat a parlamentben, csak a képviselőkön keresztül, akik az RMDSZ-ből kerülnek ki a képviselőházban és a szenátusban. Én vallom azt, hogy vallásos hit és a politikai ész egybetartozik. Nem lehet őket egymástól elválasztani. Az igazságosság nevében kötelességünk mindenütt felemelni szavunkat, ahol népünket, a reánk bízottakat jogtalanság éri.

Amikor Magyarországon rendezték az egyházmegyehatárokat, akkor felmerült, hogy Romániában is meg kellene ezt tenni, és hogy a gyulafehérvári egyházmegyét kettévágnák. Elleneztük, és a magyarországi rendezést is elleneztük, mert az egykori egyházmegyék Romániában maradt kisebbik fele — Várad, Szatmár, Temesvár — szinte életképtelen. Trianon óta jó megoldás volt az, hogy Magyarországon külön adminisztrálják az elszakított részeket. Váradhoz tartozott például Debrecen, csak ott és annak a környékén volt sok ezer katolikus, ott volt a helynökség is stb. Ennek a leválasztása nagy érvágás volt annak idején. Egész Európában mozogtak az elmúlt években a határok, felbomlott a Szovjetunió, Csehszlovákia és Jugoszlávia is, nincs kizárva, hogy más változásokra is lehet számítani. A magyarországi változás viszont a romániai egyházmegyék szervezetét is némileg megkérdőjelezhetővé tette, csak egyelőre komoly formában nem kellett vele foglalkozni, hogy ezt átalakítsuk.

Mi a véleménye Püspök Úrnak a magyar-román alapszerződésről?

A következőket kifogásoljuk, és kérjük ezeknek az írásban való rögzítését mindkét államvezetés részéről. Először is, az erdélyi magyar kisebbség kollektív jogainak a gyakorlását. Megemlítem azt, amennyiben ez nem lenne írásban rögzítve, akkor a mi kollektív szervezeteinket, így például az RMDSZ-t, a magyarság érdekvédelmi szervezetét — amelynek a tevékenysége szorosan összefonódik a négy történelmi magyar egyháznak az akaratával és tevékenységével — bármikor betilthatná a román kormány. Vagy ugyanígy az egyház keretein belül a keresztény ifjúsági mozgalmat, és így tovább. Mikor kisebbségi jogokról beszélünk, másokra is gondolunk — van a mi egyházaink körében más kisebbségi nemzetiség is, például a váradi egyházmegyének a keretében vannak németek, románok, szlovákok. Tehát mi azoknak is, akik a mi szempontunkból kisebbség, meg akarjuk adni minden jogukat.

Továbbá létfontosságú a magyar-magyar kapcsolatok zavartalan működtetése az élet minden területén. Felfogásunk az, hogy a magyar külpolitika első számú célkitűzése kell legyen mindezek-

nek a biztosítása, és a Kárpát-medencében élő magyarságnak békes úton való integrálása.

Bocskai István valamikor a következőt írta a végrendeletében. „Meghagyom s írom, szeretettel intvén mind az Erdélyi, és a Magyar Országai híveinket az egymás között való szép egyezsége. Atyafiúi szeretetre az Erdélyiekért, hogy Magyarországtól, ha más fejedelemség alatt lesznek is, el ne szakadjanak. A Magyarországiakat, hogy az erdélyieket tőlök el ne taszítsák, tartsák ő atyjok fiainak, véréknek és tagjoknak.”

A harmadik megoldatlan kérdés az egyházi javak visszaszolgáltatása, amiről beszéltem, a negyedik pedig a felekezeti anyanyelvi oktatás biztosítása az óvodától az egyetemig.

Nem akarunk ellenségesen viszonyulni senkihez. Ha megadják a jogainkat, akkor fogunk tapsolni mindkét kormánynak, és nem ellenségként fogjuk kezelni őket. De természetes jogunk és természetes kötelessége mindezeknek, hogy ami alapvető jog, azt teljesítsék.

*Hogyan alakult Püspök
Úr élete?*

Hatgyermekes parasztcsaládból származom, a legidősebb vagyok köztük, 1931-ben születtem. Csanáros a falu, (Urziceni, Szatmár megye) ahol laktunk, egész a magyar határ mellett, Mérc és Vállaj van a másik oldalon, azoktól csak három kilométerre. Megszoktam a kemény munkát gyerekkoromban, és amikor iskolás voltam, ha hazamentem, a szünidő első egy-két napjában pihentem, de aztán kaszáltam, arattam, mint a többiek. Apámnak szép birtoka volt, nagyon szerette a jószágokat. A lovakat nagyon hajtotta, egyszer meg is sajnáltam őket, és kérdeztem, hogy apu, miért hajtja annyira azt a lovat? Azt felelte, lett volna püspök, nem ló. Sajnos, nem érte meg a felszentelésemet. Az oroszok deportálták, nagyon beteg lett haza, és nemsokára meghalt. Anyám egyedül maradt, akkor már csak öt gyerekkel. 1946-47-ben már bent voltam Szatmárnémetiben a kisszemináriumban, már hordtuk a papi civilt, és papnak készültem. Aztán jött az államosítás 1948-ban, és állami iskolában kellett folytatnom a tanulmányaimat. 1950-ben érettségiztem. Jelentkezni akartam egyetemre, földrajz-geológia szakra a Bolyai Egyetemre, mert ezek nagyon érdekelték. A geológia akkor új szak volt, és azt gondoltam, hogy az első végzeteket biztosan jó helyekre helyezik majd ki. Igen ám, de mivel kulákgyerek voltam, még az irataimat sem vették be. A teológia nem volt biztos, hogy Rómától elismert, gondoltam, várok egy darabig. Akkor elmentem orosz tanárnak, mert kenyeret kellett keresnem.

1950-ben kerültem Szentjóbbra (Siniob, Bihar m.) tanárnak, ott voltam öt évig. Meg voltak velem elégedve, és amikor jelentkez-

tem a teológiára, nem mondtam, hogy hova megyek, csak annyit, hogy főiskolára akarok menni. Nem elleneztek, csak azt mondták, hogy állítsak magam helyett helyettest. Emiatt még egy évet kellett maradjak, és 1956-ban mentem be a szemináriumba. Kaptam olyan ígéretet, hogy ha visszajövök, akkor a főiskolás éveimet is beszámítják a nyugdíjnál a folyamatos munkaviszonyba. Ezt most meg is tették.

Szentjobb a váradi egyházmegyében van, ezért mint váradi megyés jelentkeztem Gyulafehérvárra, nem mint szatmári megyés. Amikor már bent voltam Gyulafehérvárott, akkor egyszer hívat a rektor, és közli, hogy hívatnak Váradra, a megyei pártbizottsághoz. Ott szemrehányást tettek: mi magát becsültük, premizáltuk, mivel jól végezte a dolgát, és most milyen kellemetlen, hogy nevetnek rajtunk. Akkor ezt mondtam nekik: én megismertem a marxizmust, ismerem Sztálin életrajzát. Ezeket akkor mind kellett tudni. De nem meggyőződésből csináltam, amit csináltam, és ezért meg akartam tudni, hogy mit mondanak ott, ahol a vallást egyetemi fokon tanítják. Nem biztos, hogy itt maradok, de azt akarom, hogy a meggyőződésem szilárd legyen. Ehhez jogom van, nem? Elismerték, hogy igen. Amikor a folyosón kettesben maradtunk a párttitkárral, felajánlotta, hogy ha később szükségem lesz rá, segíteni fog, amíg van hozzá hatalma.

Később, a hatvanas években Tenkén, ahol fiatal pap voltam, igénybe is vettem ezt az ajánlatot. Az ottani iskolaigazgató a hit-tanórák miatt ki akart készíteni. Bukarestben megkerestem azt a korábbi párttitkárt, és ő leszólt az igazgatónak. Nem tudom, mit mondott neki, de többet nem bántottak. Tenkén 1962-től 1979-ig voltam, utána Tasnádon két évig. Azután Nagyvárad—Váradolasziban voltam kilenc évig, 1981-től 1990-ig, a ferencesek egykori templomában plébános. Ott a plébánia éppen szemben volt a megyei állambiztonsággal, és állandóan figyeltek. Ha megállt egy kocsí a ház előtt, már szóltak át, hogy ki az. Vagy ha bejött valaki a templomba, már ott voltak. Évtizedeken keresztül tudatosan dolgoztak azon, hogy az emberek között ne lehessen bizalom. Moroghatnak, de csak maguknak morogjanak, ne morogjanak össze.

Ha mostanában megkérdezi saját magában azt a belső hangot, amit említett, Márton Áron hangját, ő mit szólna vajon a mostani helyzetben?

Erkölcös embernek vérévé vált a tisztességes emberi magatartás. A jó szomszédságban élő, egymást megbecsülő népeknek, nemzeteknek, államoknak nincs is szükségük barátsági szerződésre ahhoz, hogy együttműködjenek, s ha kell, segítsék is egymást. Ugyanígy magától értetődő, hogy a jó szomszédok nem törnek egymás területére, javaira, nem bántalmazzák egymást, a kevert lakosságú országrészekben nem ölik egymást. Ezért az alapszerződések, a

nagy barátságpaktumok mindig gyanút keltenek. Arra utalnak, hogy azért még sok minden nincsen rendben a szerződő felek háza táján.

Márton Áron, mikor börtönbe volt csukva, az egyik szülője meghalt, és nem vehetett részt a temetésén. Utána egy darabig szabad volt, aztán házi őrizetre ítélték, nem hagyhatta el a püspöki palotát és a székesegyházat, még a teológiára sem jöhetett át, ami pedig a püspöki palotától fél kilométerre volt, mi mentünk oda órára hozzá. Akkor meghalt az egyik testvére. A hatóság várta volna, hogy kéri, szabadítsák meg, hogy mehessen haza, Csík-szentdomokosra a testvére temetésére. Nem kérte. Akkor elmentek hozzá, hogy ha kéri, akkor engedik. Akkor Márton Áron a következőket mondotta: ami természetes emberi joga egy embernek, azt nem kell kérni, hanem mindenkinek meg kell adni. Észre kell veyék, és kell tudják, hogy azt kötelesség megadni. És nem kérte. Azt mondta, ha ezt nem adják meg a kérésem nélkül, inkább nem megyek el a testvérem temetésére, de ami természetes jogom, én azért nem fogok könyörögni. És fájó szívvel, de nem könyörgött azért, hogy elmenjen a testvére temetésére, hanem ott maradt a zárt püspöki palotában, otthon imádkozott érte. Az igazságtalanul fogva tartók előtt nem alázta meg magát. Mi is ezt mondjuk, hogy ami természetes jogunk, azt meg kell adják. Mi hisszük, hogy csak idő kérdése az, hogy biztosítsák a jogainkat. Ha talán nem is jókedvből történik ez meg, de a világ azon szervezetei, amelyek próbálják az igazságot megvalósítani, végül is arra fogják rábírní mindkét kormányt, hogy ezeknek a természetes jogoknak engedjen teret, és biztosítsák számunkra.

Végvári (Reményik Sándor) így ír *Erdély magyarjaihoz* című versében: „Idők mélyén vajúndhat sok halál, / Sok minden meglehet, / De oly koporsót nem gyárt asztalos, / Mely minket eltemet! / Magyar bárdok ajkán csak újra hajt, / Virágot lombot ős-magyar fánk: nyelvünk, / S romolhatatlan erőnk árja zeng: / Örök az élet bennünk.”